

Рекомендації щодо особливостей організації освітнього процесу осіб з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої освіти у 2025/2026 навчальному році

В умовах повномасштабної агресії російської федерації проти України та введення воєнного стану 24 лютого 2022 року відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженого Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX (із змінами), проведення активних бойових дій, пов'язаних із значними руйнуваннями закладів освіти та інших інфраструктурних об'єктів, у 2025/2026 навчальному році пріоритетним напрямом діяльності закладів освіти, в яких здобувають повну загальну середню освіту учні/учениці з особливими освітніми потребами, в тому числі спеціальних, є забезпечення безпечного освітнього середовища.

У листі Міністерства освіти і науки України від 29.05.2025 № 1/11233-25 «Про підготовку закладів освіти до нового навчального року та проходження осінньо-зимового періоду 2025/2026 року» надано рекомендації щодо організації безпечного перебування учасників освітнього процесу у закладах освіти.

З метою забезпечення єдиних підходів до реалізації державної політики у сфері загальної середньої освіти, належної організації освітнього процесу, створення умов для підвищення якості освіти та результативності навчання Міністерством освіти і науки України підготовлено інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів / інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2025/2026 навчальному році «Освітній навігатор на 2025/2026 навчальний рік» (лист МОН від 13.08.2025 № 1/16828-25).

Державною науковою установою «Інститут модернізації змісту освіти» розроблено методичні рекомендації «Пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти України в 2025/2026 навчальному році», у яких надано матеріали про діяльність психологічної служби у системі освіти України, стан забезпечення закладів освіти практичними психологами і соціальними педагогами та рекомендації щодо пріоритетних напрямів психологічного супроводу та соціально-педагогічного патронажу учасників освітнього процесу.

В умовах сьогодення особливого значення набуває формування у закладах освіти психологічно сприятливого середовища, забезпечення своєчасної підтримки усіх учасників освітнього процесу, зокрема учнів з особливими освітніми потребами, які мають особливості когнітивних функцій, психоемоційних процесів, сенсорного і моторного розвитку.

З метою недопущення ускладнення та погіршення їхнього психологічного стану педагогам необхідно звертати увагу на попередження вторинної психологічної травми шляхом організації комфортного, інклюзивного та розвиваючого освітнього середовища, забезпечення заходів, спрямованих на попередження психологічного травмування.

Зміст освітньої діяльності у спеціальних закладах загальної середньої освіти / спеціальних класах

Зміст освітньої діяльності у спеціальних закладах загальної середньої освіти / спеціальних класах у 2025/2026 навчальному році спрямовано на реалізацію Державного стандарту початкової освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87; Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898, зі змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 30.08.2022 № 972; Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392, з урахуванням досягнень упровадження концептуальних засад реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» та подолання викликів, зумовлених особливостями освітнього процесу в умовах воєнного стану, зокрема подолання освітніх втрат.

Основним документом, що забезпечує досягнення учнями визначених відповідним державними стандартами результатів навчання є освітня програма закладу загальної середньої освіти.

Нагадуємо, що відповідно до частини першої статті 11 Закону України «Про повну загальну середню освіту» заклад освіти розробляє та використовує в освітній діяльності одну освітню програму на кожному рівні (циклі) повної загальної середньої освіти або наскрізну освітню програму, розроблену для декількох рівнів освіти. Освітні програми можуть бути розроблені на основі відповідної типової освітньої програми або освітніх програм, розроблених суб'єктами освітньої діяльності, науковими установами, фізичними чи юридичними особами і затверджених центральним органом виконавчої влади із забезпечення якості освіти відповідно до вимог цього Закону.

У 2025/2026 навчальному році учні 1 - 4-х класів спеціальних закладів загальної середньої освіти (крім учнів з порушеннями інтелектуального розвитку), у випадку обрання закладом освіти для створення освітньої програми закладу типових програм, затверджених МОН, навчаються за типовими освітніми програмами, затвердженими наказом МОН від 26.07.2018 № 814 «Про затвердження типової освітньої програми початкової освіти спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з

особливими освітніми потребами» (зі змінами, внесеними наказом МОН від 16.08.2019 № 917).

Учні з порушеннями інтелектуального розвитку спеціальних закладів загальної середньої освіти, які обрали для створення освітньої програми закладу типові освітні програми, затверджені МОН, навчаються за типовими освітніми програмами, затвердженими наказом МОН від 19.09.2022 № 836 «Про затвердження типових освітніх програм для 1-2 та 3-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для осіб із порушеннями інтелектуального розвитку та визнання такими, що втратили чинність, деяких наказів Міністерства освіти і науки України»:

учні 1-2-х класів – Типова освітня програма для 1-2 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для осіб із порушеннями інтелектуального розвитку (розроблена під керівництвом Чеботарьової О. В.);

учні 3-4-х класів – Типова освітня програма для 3-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для осіб із порушеннями інтелектуального розвитку (розроблена під керівництвом Чеботарьової О. В.).

Учні 5-10 (11) класів спеціальних закладів загальної середньої освіти у випадку обрання закладом освіти для створення освітньої програми закладу типових програм, затверджених МОН, навчаються за типовою освітньою програмою, затвердженою наказом МОН від 07.12.2021 № 1317 «Про затвердження типової освітньої програми для 5-10 (11) класів спеціальних закладів середньої освіти для осіб з особливими освітніми потребами» (зі змінами, внесеними наказами МОН від 29.08.2022 № 769, від 12.10.2022 № 898).

Зазначена типова освітня програма вводиться в дію поетапно, зокрема, у 2025/2026 навчальному році застосовується для організації освітнього процесу 5-х, 6-х, 7-х та 8-х класів спеціальних закладів загальної середньої освіти.

Відповідно наказ Міністерства освіти і науки України від 12 червня 2018 року № 627 «Про затвердження типової освітньої програми спеціальних закладів загальної середньої освіти II ступеня для дітей з особливими освітніми потребами» (зі змінами) втрачає чинність у 2025/2026 навчальному році в частині застосування для 5-х, 6-х, 7-х та 8-х класів спеціальних закладів загальної середньої освіти.

Учні 9-10-х класів спеціальних закладів загальної середньої освіти у випадку обрання закладом освіти для створення освітньої програм закладу освіти типових програм, затверджених МОН, продовжують навчатися за типовою освітньою програмою, затвердженою наказом МОН від 12.06.2018 № 627 «Про затвердження типової освітньої програми спеціальних закладів загальної середньої освіти II ступеня для дітей з особливими освітніми

потребами» (зі змінами, внесеними наказами МОН від 26.07.2018 № 815, від 10.06.2019 № 808).

Учні 11-х та 12-х класів спеціальних закладів загальної середньої освіти, які мають порушення зору (сліпі, зі зниженим зором), слуху (глухі, зі зниженим слухом), опорно-рухового апарату, у випадку обрання закладом освіти для створення освітньої програм закладу освіти типових програм, затверджених МОН, навчаються за типовою освітньою програмою, затвердженою наказом МОН від 22.07.2020 № 944 «Про затвердження типової освітньої програми спеціальних закладів загальної середньої освіти III ступеня для дітей з особливими освітніми потребами».

Модельні навчальні програми визначають орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання учнів, зміст навчального предмета (інтегрованого курсу) та види навчальної діяльності учнів, рекомендовані для використання в освітньому процесі в порядку, визначеному законодавством.

Учні 5-х, 6-х, 7-х та 8-х класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для осіб з особливими освітніми потребами (із порушеннями зору, слуху, опорно-рухового апарату, тяжкими порушеннями мовлення) навчаються за модельними навчальними програмами для закладів загальної середньої освіти, які адаптуються до психофізичних особливостей розвитку осіб з особливими освітніми потребами (абзац сьомий статті 9 Закону України «Про повну загальну середню освіту»). Зазначені програми розміщено на сайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» та сайті Міністерства освіти і науки України.

Для учнів 5-х, 6-х, 7-х та 8-х класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку розроблені модельні навчальні програми за усіма освітніми галузями, що розміщені на сайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти». В більшості випадків вони представлені у декількох варіантах для певного класу / класів по кожній освітній галузі.

Обов'язковою складовою освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами є проведення корекційно-розвиткових занять. Програми з корекційно-розвиткової роботи для осіб з особливими освітніми потребами розміщено на сайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти».

Функціонування спеціальних класів у закладах загальної середньої освіти у 2025/2026 навчальному році здійснюється відповідно до Порядку утворення та умов функціонування спеціальних класів у закладах загальної середньої освіти, затвердженого наказом МОН від 22.08.2025 № 1182, зареєстрованим в Мін'юсті 18.09.2024 за № 1408/42753.

Освітній процес у спеціальних класах здійснюється відповідно до освітньої програми закладу загальної середньої освіти, що містить окремі навчальні плани для спеціальних класів, які складаються на основі вищезазначених типових освітніх програм для спеціальних закладів загальної середньої освіти для осіб з особливими освітніми потребами або освітніх програм, розроблених суб'єктами освітньої діяльності, науковими установами, фізичними чи юридичними особами.

Навчальні плани для спеціальних класів для учнів з соціоадаптаційними / соціокультурними труднощами можуть складатися на основі типових освітніх програм для спеціальних закладів загальної середньої освіти з урахуванням типу порушень.

За потреби для учнів таких класів командою супроводу складається індивідуальний навчальний план, інваріантна складова якого бов'язково включає години корекційно-розвиткової роботи, яка спрямована на вирішення завдань, зумовлених особливостями психофізичного розвитку учнів.

Окрім цього проведення корекційно-розвиткових занять для учнів спеціальних класів здійснюється відповідно до програм з корекційно-розвиткової роботи для спеціальних закладів загальної середньої освіти.

Детальні рекомендації щодо утворення та функціонування спеціальних класів у 2025/2026 навчальному році надано у листі МОН від 05.05.2025 №1/9090-25.

Звертаємо увагу, що нормативно-правовими актами передбачено внесення персональної інформації про дітей, які здобувають освіту в спеціальних закладах загальної середньої освіти (спеціальних класах), до системи автоматизованої роботи інклюзивно-ресурсних центрів згідно з Положенням про систему автоматизації роботи інклюзивно-ресурсних центрів, затвердженим наказом МОН від 02.11.2020 № 1353, зареєстрованим в Мін'юсті 08.01.2021 за № 24/35646.

Однак, на сьогодні в системі автоматизованої роботи інклюзивно-ресурсних центрів (далі – АС «ІРЦ») не передбачено можливості завантажувати індивідуальні програми розвитку дітей, які здобувають освіту в спеціальних закладах загальної середньої освіти / спеціальних класах, що розроблені за формою, затвердженою керівником закладу освіти.

У зв'язку з цим, Міністерство освіти і науки України звернулося до Державної наукової установи «Інститут освітньої аналітики» (лист МОН від 28.07.2025 № 6/569-25 «Про внесення змін до роботи автоматизованої системи») з проханням передбачити можливість завантажувати до АС «ІРЦ» індивідуальні програми розвитку дітей, які здобувають освіту в спеціальних закладах загальної середньої освіти / спеціальних класах.

Після внесення технічних змін до АС «ІРЦ» департаменти (управління) освіти і науки обласних, Київської міської державних адміністрацій (військових адміністрацій) будуть додатково повідомлені листом МОН.

Організація інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти

Організація інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти (далі - ЗЗСО) здійснюється відповідно до законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту» та Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти (далі - Порядок), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2021 р. № 957 (із змінами), з урахуванням категорії особливих освітніх потреб та рівнів підтримки, рекомендованих інклюзивно-ресурсним центром.

Нагадуємо, що у період дії воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) гранична кількість учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивних класах, визначена Порядком, не застосовується.

У разі звернення батьків (інших законних представників) керівник закладу освіти зобов'язаний утворити інклюзивний клас та організувати інклюзивне навчання з урахуванням рівня підтримки, рекомендованого інклюзивно-ресурсним центром у висновку про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи. За наявності в закладі освіти кількох класів із здобувачами освіти одного року навчання учні розподіляються пропорційно між такими класами.

Водночас під час комплектування інклюзивних класів важливо враховувати індивідуальні потреби учня з особливими освітніми потребами з метою досягнення цілей навчання, визначених в його індивідуальній програмі розвитку.

Організація освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивних класах ЗЗСО здійснюється за програмою закладу освіти. Досягнення максимальної реалізації потенціалу дитини з особливими освітніми потребами та забезпечення прогресу її розвитку забезпечується завдяки врахуванню її особливих освітніх потреб та забезпеченню особистісно орієнтованого спрямування освітнього процесу, застосуванню адаптації та/або модифікації окремих навчальних предметів (інтегрованих курсів).

Звертаємо увагу, що всі діти інклюзивного класу, в тому числі діти з особливими освітніми потребами, навчаються за освітньою програмою закладу освіти, при цьому для дітей з особливими освітніми потребами передбачено доповнення освітньої програми корекційно-розвитковим складником. Тому неправомірним є навчання дитини з особливими освітніми

потребами за програмою спеціального закладу освіти. Типові освітні програми для спеціальних закладів освіти можуть бути лише ресурсом для здійснення адаптації та/або модифікації освітньої програми до потреб дітей з особливими освітніми потребами.

Реалізація корекційно-розвиткового складника передбачає проведення індивідуальних та групових корекційно-розвиткових занять; корекційну роботу під час вивчення всіх навчальних предметів, що полягає у застосуванні адаптацій навчального матеріалу, використанні спеціальних методів та способів роботи відповідно до потреб і можливостей дитини.

Система оцінювання дітей з особливими освітніми потребами інклюзивних класів має ґрунтуватися на позитивному ставленні до кожного учня та учениці, враховувати рівень особистих досягнень, а не рівень недоліків.

Правильний підхід до оцінювання дає змогу вчителям отримати інформацію про стан навчальних досягнень учнів. вчасно відреагувати на проблеми в навчанні та ухвалити рішення для його поліпшення.

В контексті зазначеного актуальними залишаються методичні рекомендації «Оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами», розроблені Державною установою «Український інститут розвитку освіти», в яких висвітлено питання щодо особливостей оцінювання, технік та підходів, які допоможуть вчителям фокусуватися на оцінюванні в інклюзивному класі, доступі кожного учня та учениці до якісної освіти, їхньому індивідуальному прогресі, а не на ранжуванні та рейтингах.

Також пропонуємо використовувати в роботі Методичні рекомендації щодо запровадження безбар'єрності освітніх послуг у закладах дошкільної освіти з урахуванням потреб людей з порушеннями мови, слуху, комунікації, руху, батьків із дітьми, людей старшого віку та інших суспільних груп, у яких описано особливості організації роботи з дітьми з особливими освітніми потребами з урахуванням порушень розвитку (лист МОН від 04.09.2024 № 6/688) розроблені в рамках реалізації Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні за ініціативи першої леді України Олени Зеленської.

Щодо введення посади асистента вихователя групи подовженого дня в закладах загальної середньої освіти

Згідно з Порядком організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2021 р. № 957 учні за заявою одного з батьків (іншого законного представника) зараховуються до групи подовженого дня.

Пунктом 7 Порядку створення груп подовженого дня у державних і комунальних закладах загальної середньої освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 25.06.2018 № 677, зареєстрованого в

Міністерстві юстиції України 24.07.2018 за № 865/32317, визначено, що для осіб з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних та спеціальних класах закладів загальної середньої освіти на підставі письмового звернення їх батьків, інших законних представників, утворюються інклюзивні та/або спеціальні групи подовженого дня.

Особистісно орієнтоване спрямування освітнього процесу для дитини (дітей) з тяжкими порушеннями та дитини (дітей), яка (які) мають порушення інтелектуального розвитку, в інклюзивній групі подовженого дня забезпечує асистент вихователя з урахуванням особливостей навчально-пізнавальної діяльності осіб з особливими освітніми потребами.

Наказом Міністерства економіки України від 13.12.2024 № 27751 «Про затвердження Зміни № 14 до національного класифікатора ДК 003:2010» внесено зміни до Класифікатора професій та введено посади вихователя закладу загальної середньої освіти та асистента вихователя закладу загальної середньої освіти (<https://me.gov.ua/view/074d6e7f-41e2-4bfc-8e77-31d110cacc90>).

Типові штатні нормативи закладів загальної середньої освіти затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 06.12.2010 № 1205, зареєстровані в Міністерстві юстиції України 22.12.2010 за № 1308/18603 (далі – Типові штатні нормативи).

Для унормування введення посади асистента вихователя у закладах загальної середньої освіти, у яких створені інклюзивні та спеціальні групи існує потреба внесення змін до цих Типових штатних нормативів. Неодноразові пропозиції МОН щодо внесення відповідних змін до Типових штатних нормативів не погоджуються Міністерством фінансів України, оскільки потребують додаткових видатків з Державного бюджету України (освітньої субвенції, яка спрямовується на оплату праці педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти).

Водночас, до внесення змін до Типових штатних нормативів, введення посади асистента вихователя можливе згідно із пунктами 2 або 3 наказу Міністерства освіти і науки України від 06.12.2010 № 1205 «Про затвердження Типових штатних нормативів закладів загальної середньої освіти», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 22.12.2010 за № 1308/18603, якими передбачено, що:

керівникам закладів надається право у разі виробничої необхідності змінювати штати окремих структурних підрозділів або вводити посади (крім керівних), не передбачені штатними нормативами для даного закладу, в межах фонду оплати праці, доведеного лімітними довідками на відповідний період. Заміна посад працівників може здійснюватись лише в межах однієї категорії (педагогічного, господарсько-обслуговуючого тощо) персоналу;

у разі виробничої необхідності за рахунок коштів місцевого бюджету та/або власних надходжень закладів загальної середньої освіти до штатних

розписів закладів можуть бути введені додаткові посади (штатні одиниці) понад норми, визначені цими штатними нормативами, та/або інші посади, не передбачені цими штатними нормативами.

Відповідно до Переліку посад педагогічних та науково-педагогічних працівників, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 14 червня 2000 р. № 963 (із змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2022 р. № 979), посада асистента вихователя в закладі загальної середньої освіти, зокрема й у спеціальній групі та інклюзивній групі подовженого дня, належить до посад педагогічних працівників. Отже, зазначені працівники мають усі державні гарантії (виплати, надбавки, доплати тощо), встановлені законодавством і нормативними актами для педагогічних працівників.

У додатку 2 до постанови Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2002 р. № 1298 «Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери» (із змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2024 р. № 1415) визначено тарифні розряди, за якими здійснюється оплата праці асистента вихователя, зокрема й асистента вихователя у закладі загальної середньої освіти.

Звертаємо увагу, що відмова у створенні інклюзивної та/або спеціальної групи подовженого дня є неправомірною. Враховуючи зазначене, просимо не допускати порушень прав дітей з особливими освітніми потребами на рівний доступ до освітніх послуг та дискримінації.

Впорядкування питання скороченої тривалості робочого часу для асистентів вихователів спеціальних груп та інклюзивних груп подовженого дня у закладах загальної середньої освіти потребує внесення змін до законодавства України.

У статті 24 Закону України «Про повну загальну середню освіту» скорочена тривалість робочого часу (норма педагогічного навантаження на одну тарифну ставку) у закладі загальної середньої освіти визначена для вчителя, вихователя та асистента вчителя.

Пропозиції щодо внесення змін до частини четвертої статті 24 Закону України «Про повну загальну середню освіту» стосовно визначення скороченої тривалості робочого часу (педагогічного навантаження) для асистентів вихователів у закладі загальної середньої освіти надавалися МОН до народних депутатів Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій та були включені до плану законопроектної роботи Верховної Ради України на 2022 рік, проте такий законопроект не вносився на розгляд.

До внесення відповідних змін до законодавства України тривалість робочого часу асистента вихователя у закладі загальної середньої освіти

становить 40 годин на тиждень відповідно до статті 50 Кодексу законів про працю України.

Оновлення нормативно-правової бази, що регулює організацію освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами

З метою імплементації нового Закону України «Про дошкільну освіту», який введено в дію 01 січня 2025 року, Міністерством освіти і науки України було розроблено Положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами, яка здобуває дошкільну освіту, затверджене наказом МОН від 09.12.2024 № 1713, зареєстроване в Міністерстві юстиції України 23.12.2024 за № 1982/43327. Цей наказ набирає чинності з 01 вересня 2025 року. У Положенні про команду окреслено основні принципи, завдання та підходи до формування команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами, а також порядок її функціонування в закладах дошкільної освіти.

Відповідно Примірне положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти, затверджене наказом МОН від 08.06.2018 № 609 (далі – Примірне положення), яке діяло у попередні роки, було оновлено та згідно з наказом МОН від 29.05.2025 № 787 викладено в новій редакції.

Примірне положення поширюється лише на заклади загальної середньої освіти. Звертаємо увагу, що на відміну від закладів дошкільної освіти заклад загальної середньої освіти на підставі цього Примірного положення розробляє власне положення про команду психолого-педагогічного супроводу учня з особливими освітніми потребами (далі – Команда супроводу).

У новій редакції Примірного положення *уточнено основні завдання Команди супроводу*, зокрема, щодо проведення оцінки та визначення потреби у наданні учню підтримки першого рівня або надання рекомендацій батькам учня з особливими освітніми потребами звернутися до інклюзивно-ресурсного центру для проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку особи, а також чітко визначено функції Команди супроводу за умови наявності висновку ІРЦ та відсутності такого висновку.

Для учня, у якого виникають труднощі під час навчання, та який не має висновку про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи, з метою визначення потреби в постійній чи тимчасовій підтримці в освітньому процесі Команда супроводу здійснює: спостереження за учнем; вивчення психофізичного стану учня; консультації з батьками учня; оцінку потреби учня в наданні підтримки в освітньому процесі.

За результатами спостереження, вивчення психофізичного стану учня та оцінки потреби в наданні підтримки Команда супроводу приймає рішення про:

надання учню підтримки першого рівня відповідно до Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2021 р. № 957;

надання рекомендацій батькам звернутися до інклюзивно-ресурсного центру з метою проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку особи;

відсутність потреби у наданні підтримки першого рівня в закладі загальної середньої освіти.

На підставі рішення Команди супроводу про надання учню підтримки першого рівня, зафіксованого у протоколі, розробляється індивідуальна програма розвитку.

Унормовано питання зміни рівня підтримки учня з особливими освітніми потребами Командою супроводу. Так, за потреби Команда супроводу за участі фахівця (консультанта) інклюзивно-ресурсного центру та за погодженням із батьками учня з особливими освітніми потребами може прийняти рішення про зміну рівня підтримки з урахуванням динаміки розвитку учня з особливими освітніми потребами протягом навчального року. Зміна рівня підтримки може здійснюватися виключно в межах суміжного рівня. Рішення про зміну рівня підтримки обов'язково фіксується в протоколі засідання команди супроводу, який підписується всіма членами команди супроводу та завантажується до АС «ІРЦ».

Також у Примірному положенні уточнено функції членів Команди супроводу.

Зокрема до *функцій керівника(директора) / заступника директора з навчально-виховної роботи* входить: визначення відповідальної особи за внесення інформації в АС ІРЦ та затвердження індивідуальної програми розвитку (далі – ІПР), залучення ресурсів закладу загальної середньої освіти для забезпечення першого рівня підтримки учню з особливими освітніми потребами.

Важливою функцією керівника є залучення фахівців ІРЦ, інших спеціалістів (медичних працівників, спеціалістів системи соціального захисту населення, служби у справах дітей тощо) до роботи Команди супроводу.

Налагодження партнерства та регулярної комунікації адміністрації закладу загальної середньої освіти з ІРЦ, участь фахівців ІРЦ у засіданнях Команди супроводу та прийнятті рішень, зокрема про зміну рівня підтримки, врахування експертної думки фахівців ІРЦ під час розроблення, виконання, коригування індивідуальної програми розвитку учня, надання консультативної допомоги педагогічним працівникам та батькам учня з

особливими освітніми потребами щодо його навчання, розвитку та виховання сприятиме підвищенню якості організації освітнього процесу для учнів з особливими освітніми потребами, формуванню єдиної системи підтримки таких учнів під час здобуття загальної середньої освіти.

Важливою функцією вчителів закладу загальної середньої освіти є спостереження за учнем під час освітнього процесу та проведення оцінки його розвитку з метою визначення потреби в наданні підтримки першого рівня та подальшого розроблення індивідуальної програми розвитку або надання інших рекомендацій.

Спостереження за учнем – це перший і ключовий етап для надання підтримки першого рівня, бо саме від результатів вивчення особливостей розвитку учня залежить своєчасність виявлення освітніх потреб, труднощів та надання додаткової підтримки учню.

Педагоги закладу загальної середньої освіти спостерігають за учнем в різних ситуаціях: під час уроків, перерв, під час індивідуальної та групової роботи, спілкування з однолітками.

В процесі спостереження вчителі зокрема фіксують темп виконання завдань, рівень розуміння, реакцію на інструкції, здатність концентруватися на завданні, стосунки з однолітками, залученість учня під час виконання групових завдань, емоційний стан (прояви тривожності, замкнутості, надмірної збудженості), труднощі, які виникають під час виконання завдань, особливості поведінки.

Вчителі визначають, який характер мають виявлені під час спостереження труднощі – постійний чи ситуативний. За результатами спостереження, вивчення психофізичного стану учня та оцінки потреби в наданні підтримки Команда супроводу приймає відповідне рішення.

У разі наявності особливих освітніх потреб вчителі забезпечують освітній процес учня з особливими освітніми потребами з урахуванням особливостей його розвитку та відповідно до ІПР, здійснюють адаптацію та / або модифікацію навчального матеріалу, адаптацію освітнього середовища відповідно до його потреб та можливостей.

Роль *практичного психолога* у роботі команди супроводу є однією з ключових, особливо під час здійснення оцінки розвитку учня з метою визначення потреби в наданні підтримки першого рівня.

Практичний психолог закладу загальної середньої освіти здійснює спостереження за учнем під час освітнього процесу та оцінку його розвитку, вивчення та моніторинг розвитку учня, його психологічного стану; бере участь у розробленні ІПР; здійснює психологічний супровід; надає рекомендації, консультації та методичну допомогу педагогічним працівникам закладу загальної середньої освіти щодо організації навчання; бере участь у забезпеченні комфортного освітнього середовища та сприятливого психологічного клімату; надає психологічну допомогу; забезпечує

консультування та психологічну підтримку батьків учня з особливими освітніми потребами.

Звертаємо увагу, що відповідно до оновленого Примірного положення та Положення про систему автоматизації роботи інклюзивно-ресурсних центрів, затвердженого наказом МОН від 02.11.2020 №1353, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 08 січня 2021 року за № 24/35646, заклади загальної середньої освіти формують *індивідуальну програму розвитку* дитини з особливими освітніми потребами в АС «ІРЦ», що дасть можливість не тільки наповнювати систему актуальною інформацією, але й відстежувати фахівцями ІРЦ та батьками динаміку розвитку дитини, результати проведеної роботи з нею, налагодити взаємодію працівників закладу загальної середньої освіти та фахівців ІРЦ для ефективнішої роботи з дитиною.

ІПР складається на навчальний рік, підписується всіма членами Команди супроводу, зокрема одним з батьків (інших законних представників) учня, затверджується керівником закладу загальної середньої освіти та зберігається в закладі загальної середньої освіти не менше ніж три роки.

За умови перегляду ІПР, її коригування та внесення змін індивідуальна програма розвитку формується в АС ІРЦ повторно.

Рішення засідання команди супроводу оформляється протоколом, який підписується всіма членами засідання та зберігається в закладі загальної середньої освіти не менше п'яти років. Наголошуємо на тому, що один із батьків (інший законний представник) учня на рівні з іншими членами команди супроводу підписує протокол засідання команди супроводу. У разі незгоди батьків (інших законних представників) з рішенням команди супроводу в протоколі робиться відповідний запис, а до протоколу можуть бути додані письмові пояснення батьків (інших законних представників) про причини незгоди.

У разі відмови батьків брати участь у засіданнях команди супроводу, рекомендуємо адміністрації закладу загальної середньої освіти письмово фіксувати, які заходи та коли було вжито для забезпечення присутності батьків; вести облік телефонних дзвінків із батьками; надсилати батькам листи, повідомлення поштою або електронною поштою.

За потреби засідання Команди супроводу проводяться в режимі он-лайн та/ або у змішаному очно-дистанційному форматі.

Також інформуємо, що постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2025 р. № 788 затверджено Порядок реалізації експериментального проекту щодо запровадження договірної форми надання соціальної складової послуги раннього втручання.

Наразі в Україні діють більше 70 команд раннього втручання в 21 регіоні України. В подальшому понад 100 громад зможуть отримати державне фінансування для забезпечення надання такої послуги.

Послуга раннього втручання – це міждисциплінарна/трансдисциплінарна сімейно-центрована комплексна послуга, що містить соціальну, медичну, освітню складові, надається у звичному середовищі, де проживає та зростає дитина (вдома, на ігрових майданчиках, в інших громадських місцях та просторах), та спрямована на раннє виявлення, мінімізацію впливу порушень розвитку у дітей на їх повсякденне функціонування, покращення їх розвитку, забезпечення супроводу, підтримку сімей та успішну соціалізацію дітей у суспільстві.

Оскільки послуга раннього втручання є міждисциплінарною/трансдисциплінарною комплексною послугою, то вищезазначеною постановою внесено зміни до Положення про інклюзивно-ресурсний центр, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 545. Зокрема, завдання інклюзивно-ресурсного центру доповнено наступними:

- надання батькам дитини віком від народження до чотирьох років інформації про можливість отримання послуги раннього втручання у разі виявлення у неї особливих освітніх потреб;

- повідомлення виконавчому органу сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх утворення) рад, військовій адміністрації населеного пункту (у разі її утворення) про виявлення дитини віком від народження до чотирьох років, яка потребує надання послуги раннього втручання (за інформованої згоди батьків, інших законних представників дитини).

Також за результатами комплексної оцінки фахівці інклюзивно-ресурсного центру надають рекомендації батькам дитини віком від народження до чотирьох років щодо звернення до уповноваженого органу за зареєстрованим/задекларованим місцем їх проживання (перебування) з метою отримання послуги раннього втручання у разі виявлення у дитини за результатами проведення комплексної оцінки особливих освітніх потреб.

Звертаємо увагу, що на сайті Міністерства освіти і науки України в рубриці «Раннє втручання» розміщено матеріали з питань надання послуги раннього втручання, переходу із послуги раннього втручання до здобуття дошкільної освіти, інструменти раннього виявлення порушень розвитку та здоров'я у дітей тощо, зібрані за результатами проведеної спільної роботи Державної служби України у справах дітей, представників Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства освіти і науки України, громадської організації «Українська асоціація раннього втручання». Зазначені матеріали можуть

стати у нагоді в подальшій професійній діяльності фахівців та бути поширеними серед батьків дітей дошкільного віку.

Додатково інформуємо, що відповідно до пункту 4 Особливостей діяльності будинків дитини до їх перепрофілювання або припинення, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 16 липня 2025 р. № 886, обласним, Київській міській держадміністраціям (військовим адміністраціям) разом з органами місцевого самоврядування рекомендовано утворити робочу комісію щодо проведення комплексної оцінки потреб кожної дитини, влаштованої до будинку дитини, до складу якої включити представників служби у справах дітей, структурних підрозділів з питань охорони здоров'я та соціального захисту населення обласних, Київської міської держадміністрацій (військових адміністрацій), територіальних органів Національної соціальної сервісної служби, соціального працівника, працівника інклюзивно-ресурсного центру, лікаря-педіатра, лікаря-психіатра дитячого, працівників будинку дитини, представника громадського об'єднання, благодійної або міжнародної організації (за згодою та на підставі меморандуму про співпрацю).

Інформуємо, що постановою Кабінету Міністрів України внесено зміни до Положення про спеціальну школу та Положення про навчально-реабілітаційний центр, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 221 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2021 р. № 1132), якими передбачено можливість надання спеціальними закладами загальної середньої освіти реабілітаційних послуг (реабілітаційної допомоги) особам з особливими освітніми потребами та іншим особам з порушеннями зору та/або слуху, зокрема військовослужбовцям, особам, звільненим з військової служби, ветеранам війни, особам, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною.

За рішенням засновника спеціальна школа може надавати особам, визначеним частиною другою статті 77 Закону України «Про освіту», під час отримання такими особами медичної та/або реабілітаційної допомоги в закладах охорони здоров'я такі послуги:

навчання рельєфно-крапковому шрифту (шрифту Брайля) та читанню рельєфних малюнків;

формування щоденних навичок самообслуговування;

навчання соціально-побутовому орієнтуванню;

навчання орієнтуванню в просторі та мобільності;

навчання користуванню асистивними технологіями;

формування навичок зчитування з губ (за умови збереженої зорової функції);

супровід слухопротезованої особи з метою адаптації до слухового апарату.

Для надання вищезазначених послуг вчителі-дефектологи спеціальної школи залучаються до роботи мультидисциплінарної реабілітаційної команди в закладах охорони здоров'я.

Оплата за такі послуги може здійснюватися за рахунок державного та місцевого бюджету, додаткових джерел фінансування, не заборонених законодавством.

Відповідні зміни внесено також до Переліку платних послуг, які можуть надаватися закладами освіти, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної та комунальної форми власності, постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 796.

Використання кадрового потенціалу спеціальних закладів загальної середньої освіти сприятиме адаптації військовослужбовців, осіб, звільнених з військової служби, ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, до цивільного життя, зменшенню наслідків травм, забезпечить психоемоційну підтримку та розвиток навичок самообслуговування й комунікації таких осіб.

Також внесені зміни передбачають врегулювання питання здобуття освіти дітьми з особливими освітніми потребами, зумовленими психічними порушеннями та розладами поведінки, з урахуванням їхніх індивідуальних потреб та можливостей у спеціальних закладах загальної середньої освіти.

Детальні рекомендації щодо організації навчання зазначеної категорії осіб буде надано додатково.

Моніторинг стану та проблем функціонування спеціальних закладів загальної середньої освіти

На сьогодні спеціальні заклади загальної середньої освіти відіграють важливу роль у реалізації конституційного права дітей з особливими освітніми потребами на доступ до якісної освіти. Їхня місія полягає не лише у наданні знань відповідно до державних стандартів, а й у створенні сприятливих умов для всебічного розвитку дітей з особливими освітніми потребами.

У 2024/2025 навчальному році мережа спеціальних закладів загальної середньої освіти складалася з 279 закладів, у яких здобувало освіту 34,3 тис. учнів з особливими освітніми потребами (203 спеціальні школи, 25,3 тис. учнів та 76 навчально-реабілітаційних центрів, 9 тис. учнів).

Відповідно до законодавства та з метою здійснення парламентського контролю за додержанням конституційних прав громадян проводяться моніторингові візити Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини до спеціальних закладів загальної середньої освіти. Також у 2024/2025 навчальному році Державною службою якості освіти України спільно з МОН здійснено аналіз діяльності департаментів (управлінь) освіти і науки,

обласних державних (військових) адміністрації щодо забезпечення прав та законних інтересів здобувачів освіти у підпорядкованих спеціальних ЗЗСО.

Моніторингові дослідження показали наявність низки системних проблем в діяльності спеціальних закладів загальної середньої освіти, а саме:

- відсутність належного контролю за діяльністю закладів з боку засновників закладів освіти або уповноважених ними органів (осіб);
- недостатнє матеріально-технічне забезпечення таких закладів освіти;
- відсутність належного стану архітектурної доступності інфраструктури та організації безпечних умов перебування учасників освітнього процесу (облаштування пандусами, ліфтами/підйомниками, туалетними кімнатами, пристосованими для осіб із порушеннями опорно-рухового апарату, укриттями, в тому числі доступними для маломобільних груп населення тощо);
- проблеми із забезпеченням належного стану здоров'я та реабілітації здобувачів у освіти у таких закладах освіти (відсутність належного моніторингу стану здоров'я та проведення лікувально-профілактичних заходів);
- проблеми з організацією освітнього процесу тощо.

Інформацію про результати моніторингового дослідження, здійсненого Державною службою якості освіти України, направлено до департаментів (управлінь) освіти і науки обласних, Київської міської державних адміністрації (військових адміністрацій) лист МОН від 31.07.2025 № 1/16016-25 для опрацювання та усунення проблемних питань функціонування спеціальних закладів загальної середньої освіти у 2025/2026 навчальному році.

У зв'язку з цим рекомендуємо департаментам (управлінням) освіти і науки обласних, Київської міської державних адміністрацій (військових адміністрацій):

- провести аналіз мережі спеціальних закладів загальної середньої освіти, контингенту учнів, педагогічних та інших працівників цих закладів;
- здійснити аудит щодо наявності підстав та причин влаштування дітей на цілодобове проживання до спеціальних закладів загальної середньої освіти, їх повернення на вихідні, святкові дні, канікули до батьків (інших законних представників);
- забезпечити взаємодію керівників спеціальних закладів загальної середньої освіти зі службами у справах дітей за місцем первинного обліку дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, щодо приведення особових справ дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у відповідність до вимог законодавства, які направляються до закладу (Порядок ведення особової справи дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, затверджений наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 18.11.2008 № 4591);

- здійснювати контроль щодо:

відповідності статутних документів спеціальних закладів загальної середньої освіти Закону України «Про освіту», Закону України «Про повну загальну середню освіту», Положенню про спеціальну школу, Положенню про навчально-реабілітаційний центр, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 №221, іншим законодавчим та нормативно-правовим актами з питань освіти осіб з особливими освітніми потребами. Зокрема, в окремих багатoproфільних навчально-реабілітаційних центрах кількість класів для дітей із складними порушеннями менше половини, що є порушенням вимог пункту 5 Положення про навчально-реабілітаційний центр, або наявний лише один профіль тощо;

облаштування архітектурної доступності будівель, приміщень, прибудинкових територій та укриттів спеціальних закладів загальної середньої освіти відповідно до державних будівельних норм: ДБН В.2.2-3:2018 «Заклади освіти, ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд», ДБН В.2.2-5:2023 «Захисні споруди цивільного захисту»;

приведення у відповідність штатних розписів спеціальних закладів загальної середньої освіти відповідно до контингенту та потреб вихованців;

дотримання норм законодавства щодо зарахування дітей до спеціальних ЗЗСО відповідно вимог пункту 6 Порядку зарахування осіб з особливими освітніми потребами до спеціальних закладів загальної середньої освіти, їх відрахування, переведення до іншого закладу освіти, затвердженого наказом МОН від 01.08.2018 № 831, зареєстрованим в Мін'юст 16.08.2018

за № 945/32397 (наявність повного пакету документів, зокрема: довідок за формою первинної облікової документації № 086-1/о «Довідка учня загальноосвітнього навчального закладу про результати обов'язкового медичного профілактичного огляду»; висновків сурдолога або лікаря-отоларинголога дитячого (для дітей з порушенням мовлення), лікаря-психіатра дитячого (для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку); висновків інклюзивно-ресурсних центрів про проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку особи та висновків інклюзивно-ресурсних про проведення повторної комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку особи при переході між рівнями освіти;

своєчасного створення для кожного учня спеціального закладу освіти ІПР та (за потреби) індивідуального навчального плану із контролем їх виконання протягом навчального року;

надання дітям психологічної допомоги та організації занять щодо статевого виховання (сексуальної освіти) для вихованців закладів із цілодобовим перебуванням дітей тощо.
